

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ESTETIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

CESTA ČAJE JAKO SOUČÁST KULTURNÍHO POROZUMĚNÍ

Vedoucí práce: Mgr. Ondřej Dadejík, Ph.D.

Konzultant bakalářské práce: Mgr. Petr Chvojka

Autor práce: Kamila Horáková

Studijní obor: Estetika

Ročník: 3.

2011

Prohlašuji, že svoji bakalářskou – diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 20. května 2011

vlastnoruční podpis studenta - studentky

Děkuji všem, kteří mě podpořili při psaní této práce. Rodině, nejbližším a především pak Mgr. Petru Chvojkovi a Mgr. Ondřeji Dadejkovi, Ph.D. za ochotu, trpělivost a cenné rady.

Anotace

Práce je zaměřená na fenomén čajového obřadu. Věnuje se obřadům Číny, Koreje a Japonska, jež poukazují na specifickou tvář východní kultury. Na základě analýzy historického kontextu, sociálně kulturního významu, sémantických, estetických a filosofických prvků, odhaluje stopy kulturního přenosu. Rozebírá tento přenos z pohledu integrativní a rekonstruktivní hermeneutiky a tím ukazuje, do jaké míry jsou oba výše uvedené metodické přístupy prakticky uplatnitelné.

Annotation

The thesis is focused on a tea ceremony phenomenon. This work follows the tea ceremony ways of China, Korea and Japan, which refer to a very specific form of eastern culture. Based on the historical context analysis, social and culture meaning, semantic, aesthetic and philosophic elements, it rediscovers possible traces of cultural transmission. It further analyses this transmission via the means of both integrative and reconstructive hermeneutics and thus shows to what an extent are the above stated methodical approaches practically applicable and viable.

Mistr Čchao-čou (Džóšu) se jednou zeptal nového mnicha:

„Byls tu už někdy předtím?“

„Ano, před rokem,“ zněla odpověď.

„Vezmi si tedy šálek čaje,“ řekl mistr.

Později Čchao-čou položil stejnou otázku jinému mnichovi.

„Nikdy jsem tu ještě nebyl,“ odvětil mnich.

„Vezmi si tedy šálek čaje,“ opět pronesl proslulý čchanový mistr.

Mnich Indžú na Čchao-čouovi vyzvídal:

„Jak to, žes oběma nabídl čaj, když každý z nich odpověděl jinak?“

„Indžú!“

„Ano, mistře?“

„Vezmi si šálek čaje.“

Obsah:

ÚVOD.....	1
1 PŮVOD ČAJE A ČAJOVÝCH OBŘADŮ.....	4
1.1 Čína.....	4
1.1.1 Lu Yu a zrod čajového rituálu	4
1.1.2 Gong-fu.....	5
1.2 Korea	5
1.2.1 Darye.....	6
1.2.2 Japonský nátlak.....	6
1.3 Japonsko	6
1.3.1 Sen Rikyu a Wabi	7
1.3.2 Chanoyu (Čadó).....	8
2 HERMENEUTIKA.....	9
2.1 <i>Filosofická hermeneutika</i>	10
2.1.1 F. Schleiermacher	10
2.1.1.1 Gramatická a psychologická interpretace	11
2.1.2 Rozdělení filosofické hermeneutiky	13
2.1.2.1 Integrativní hermeneutika	14
2.1.2.1.1 Hans-Georg Gadamer.....	15
Vliv dějin a splývání horizontů.....	16
Pravda a hermeneutický kruh	19
Tradice	20
2.1.2.1.2 Problémy integrativní hermeneutiky	21
2.1.2.2 Rekonstruktivní hermeneutika.....	22
2.1.2.2.1 Emilio Betti	23
Smysluplné formy.....	23
Zásady výkladu: kánon hermeneutické autonomie objektu.....	24
Kánon celkovosti	26
Kánon aktualizace porozumění.....	27
Kánon adekvátnosti porozumění	28
Kongenialita.....	28
2.1.2.2.2 E. D. Hirsch.....	29
Interpretace versus kritika.....	29
Význam versus smysl	29
Kritéria dobré interpretace	30
2.1.2.2.3 Problémy rekonstruktivní hermeneutiky	31
ZÁVĚR	33
<i>Použitá literatura:</i>	35

ÚVOD

Tato práce, jak nám již sám její název napovídá, se zaměří na fenomén čajového obřadu, jenž představuje dokonalou syntézu filosofie, estetiky, ale i náboženství, morálky, kázně a společenských vztahů.

Pomocí metodiky integrativní a rekonstruktivní hermeneutiky si ukážeme nejen význam kulturního přenosu čajového obřadu z Číny do Koreje a Japonska, ale i platnost dvou zmíněných postupů filosofické hermeneutiky. Proč zrovna Čína, Korea a Japonsko? Tyto tři země tvoří základ nejvýznamnější čajové cesty. Čína je kolébkou čajového obřadu a zároveň zemí, ve které je tato tradice důležitou součástí běžného života dodnes. Korea pak představuje pomyslný přechod mezi čínským obřadem, který je zaměřený především na čaj jako takový a japonským obřadem, jenž vykrytalizoval natolik, že každé gesto, pohled či pohyb má svá striktní pravidla a skrytý význam. Každá z těchto zemí je naprosto originální, a proto vznikly tři samostatné komplexní celky, přestože původně šlo o přenos kulturních prvků jednoho čajového rituálu. Nás bude zajímat, proč se tomu tak stalo. Proč si původní čínský čajový obřad nezachoval svou podobu, nýbrž se přetvořil k nepoznání. K odpovědím se pokusíme dospět pomocí výše zmíněných filosofických postupů a dokázat tak, že tyto principy nemohou pracovat odděleně a striktně se tak vymezovat jeden vůči druhému. Koncept tohoto protipólu je neudržitelný.

Přiblížíme si čaj a čajové obřady obecně, abychom nahlédli význačnost tohoto fenoménu. Nastíníme si historický kontext Východu, který poukáže na provázanost čajové tradice s celkovou tvářích daných kultur. Tím bude zároveň řečeno, jakým způsobem se měnilo pojetí čaje a s ním spojeného ceremoniálu. Podíváme se blíže na to, co se skrývá za názvem jednotlivých obřadů. Je Gong-fu pouze bojové umění? Jakým způsobem je čajový obřad spjat s celkovým viděním světa Japonců, jehož základem je vztah ke krásu? Co se skrývá za heslem „život uměním a umění životem“? Zaměříme se na estetické a filosofické prvky ceremoniálů, které jim dávají pravou tvář a utváří je. Díky tomuto exkurzu si budeme moci plně objasnit principy hermeneutiky, které pro nás budou stěžejním tématem v další části práce.

Na uvedené analýze a příkladech se budeme snažit nalézt stopy kulturního přenosu. Hermeneutika, jakožto „*filosofická disciplína zabývající se filosofickými otázkami výkladu různých kulturních výtvorů člověka*“¹, nám pro tento účel ideálně poslouží. Čajový rituál pojmem jako vnější projev národa a zjistíme tak mnoho informací nejen o něm samotném, ale především o kulturách, ve kterých si získal výsostné postavení.

Načrtneme si filosofickou hermeneutiku F. Schleiermachera. Zjistíme, jak se z praktického návodu interpretace textů stala „*obecná nauka zabývající se výkladem a porozuměním kulturním jevům v širším slova smyslu*“.² Podíváme se na to, jak se v průběhu 20. století tento typ hermeneutiky rozdělil na dva, pro nás stěžejní proudy. Proud integrativní, v čele s hlavním představitelem H.-G. Gadamerem, a proud rekonstruktivní, charakteristický především pro E. Bettiho. Ukážeme si hlavní rozdíly v metodice obou těchto filosofických disciplín a budeme se snažit rozmělnit ostrou hranici, která se mezi nimi vytváří.

U integrativní hermeneutiky se blíže zaměříme na filosofii zmíněného H.-G. Gadamera. Zjistíme, z jakého učení vychází, čím podpírá své teorie a na čem celkově staví své učení. Pokusíme se zjistit, zda je možné začlenění cizího horizontu do našeho vlastního. Pokud ano, tak za jakých podmínek. Pokud ne, tak proč tomu tak je. Vysvětlíme si, proč je pojetí hermeneutické zkušenosti časové a předsudečné. Zjistíme, proč je v Gadamerově pojetí předsudek chápán kladně a jakým způsobem bychom měli přistupovat k textu (popř. kulturnímu projevu). Jaký je vliv dějin na člověka a co znamená termín „splývání horizontů“? Dále si objasníme pojem pravdy, pravdivostního obsahu a s nimi souvisejících invariant uměleckého díla. Vyložíme si Gadamerovy tři postupy: porozumění, interpretaci a aplikaci, čímž si utvoříme komplexní představu o tomto směru filosofické hermeneutiky. Takto podloženou metodiku obohatíme příklady jednotlivých integrovaných prvků čajového obřadu a ukážeme si, zda tento způsob kulturního přenosu funguje samostatně, nebo zda-li je závislý i na jiné metodice.

U rekonstruktivní hermeneutiky si přiblížíme učení E. Bettiho, jenž je žákem a pokračovatelem zmíněného Schleiermachera. Podrobně si vysvětlíme Bettiho čtyři kánony na kterých vykládá své pojetí hermeneutiky a u každého z nich si pomoci prvků

---

¹ SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 14

² Tamtéž s. 19

jednotlivých čajových obřadů ukážeme jejich důležitost. Následně se podíváme na kritéria dobré interpretace u E. D. Hirshe, který upozorňuje na nejdůležitější podmínku výkladu díla, kterou je podle něj rozlišování mezi interpretací a kritikou a mezi smyslem a významem.³

Práce by v závěru měla ukázat tenkou hranici mezi integrativní a rekonstruktivní hermeneutikou a polemizovat s udržitelností tohoto protipólu. Přesvědčit čtenáře o důležitosti čajových obřadů a jejich hlubším významu. Doposud totiž neexistuje publikace či studie, která by se na danou problematiku dívala tímto pohledem. Srovnání tří nejvýznamnějších čajových obřadů a naznačení jejich vzájemného působení by tak mělo vyvolat další otázky a podněty k zamyšlení, které povedou k hlubšímu studiu této problematiky. Domnívám se totiž, že naše kultura v sobě má latentně zakódovanou neochotu dodržovat jakékoli rituály, což vede k předsudkům, nepochopení a odmítání. Tato práce by měla tuto překážku překlenout.

---

³ Srov. HIRSH, E.-D.: *Objektivní interpretace*. Aluze, č. 2, Roč. VII (2003), s. 150–165

1 Původ čaje a čajových obřadů

V rámci této kapitoly si uděláme krátký exkurz do historie čaje a čajových obřadů, abychom si následně lépe ujasnili veškeré souvislosti kulturního přenosu, ke kterému došlo v Číně, Koreji a Japonsku. Každá z těchto zemí má jedinečnou a originální tvář, přesto můžeme vyzorovat stopy jejich vzájemného vlivu a působení.

Čaj jako takový je pro mnoho lidí důležitou součástí každodenního života. Nemůžeme však říci, že každý ví, jaký je jeho původ, zdroje a především, jakou roli hrál a hraje v jednotlivých etapách historie lidstva. Proto se pokusíme shrnout alespoň základní informace o tomto nápoji, které nám později poslouží jako odrazový můstek k pochopení celkového kontextu a příběhu, který se kolem tohoto fenoménu utváří.

1.1 Čína

Čaj je druhým nejkonzumovanějším nápojem na světě. Můžeme ho nalézt v různých formách a podobách. Jedno je však společné, všechny čaje pochází z jedné rostliny, *Camellia sinensis*, která existuje ve třech různých variantách: čínské, assámské a indonéské.⁴ O původu této rostliny bychom se mohli pouze dohadovat. Kolébkou čajového obřadu je však nepochybně Čína. „*I v Barmě a Thajsku bylo sice pěstování a pití čaje rozšířeno již ve starověku, avšak v Číně se tento zvyk nejvíce rozvinul a odtud pak postupně pronikl na západ – do Tibetu, na Střední Východ, do Arábie a severní Afriky; na východ – do Koreje a Japonska; i na sever přes Mongolsko na Sibiř.*“⁵ Nás bude zajímat cesta východní.

1.1.1 Lu Yu a zrod čajového rituálu

S nástupem 7. století se pití čaje v Číně stalo uměním. Provázel ho detailně propracovaný rituál, který se v této době rozšířil po celé Asii. Téma čaje se stalo natolik rozšířeným a oblíbeným, že se jím začaly zabývat i tehdejší odborné spisy. A tak v roce 760 vyšlo pravděpodobně nejstarší dílo o čaji, „Ča-Kjó“ (Spis o čaji), jehož autorem je Lu Yu, nazývaný též čínským otcem čaje. Ten kodifikoval čajové rituály a učil, že

---

⁴ Srov. VALTER, K.: *Vše o čaji pro čajomily*. Praha, GRANIT, 2001. s. 12

⁵ RICHARD, F.H.: *Čado: tajemství čajového obřadu*. Bratislava, CAD PRESS, 1994. s. 9

„můžeme dosáhnout vnitřní harmonie skrze pečlivou, pozornou a uměleckou přípravu čaje.“⁶ Lu Yuovo dílo sehrálo významnou roli při formulování kulturního významu čaje. „Před Lu Yuem byl čaj jen obyčejným nápojem. On nás však naučil, jak čaj zpracovávat, jak připravovat náčiní a jak čaj vařit.“⁷ Proto je považován za patrona čaje.

1.1.2 Gong-fu

Čajový rituál, který se v průběhu let v Číně utvořil, se nazývá Gong-fu (někdy též Kung-fu). V evropském povědomí je toto označení známé pouze jako označení bojového umění. V Číně však zahrnuje význam daleko širší. Název čajového rituálu má se známým bojovým uměním společný pouze mistrovský přístup věci.⁸ Gong-fu v souvislosti čajových obřadů znamená „připravený s neobyčejnou zručností“.⁹ Nejdůležitější při této přípravě je koncentrace a smysl pro načasování.¹⁰ Jedná se o náročnou dovednost, která je navržena tak, aby umožňovala co největší vychutnání čaje.¹¹ Číňanům jde totiž především o čaj samotný. Nelpí tolik na striktních postupech, ale na vyvážené chuti a klidné atmosféře. Gong-fu je běžně praktikováno v Číně dodnes a jeho střípky můžeme nalézt i u nás v Evropě.

1.2 Korea

V Koreji se pití čaje a pěstování čajovníků rozmohlo s příchodem buddhistických mnichů z Číny. Korea byla dlouhou dobu na Číně závislá, avšak veškeré její zkušenosti s čajem byly jedinečné. Yi Mok (1471-1489), významný korejský literát, sepsal knihu o čaji „ChaBu“, kde kodifikoval čínské čajové základy a obohatil je svými inovativními myšlenkami. Většina jeho textů vycházela ze spisů Lu Yua, ale velkou část tvořily jeho znalosti. Proto si zaslouží Yi Mok označení „otec korejského čaje“.¹²

---

⁶ Srov. HEISS – HEISS: *The Story of tea: a cultural history and drinking guide*. New York, TEN SPEED PRESS, 2007. s.9

⁷ CHOW, K., KRAMEROVÁ, I.: *Všechny čaje Číny*. Praha, DHARMAGAIA, 1998. s. 27-28

⁸ Srov. VALTER, K.: *Vše o čaji pro čajomily*. Praha, GRANIT, 2001. s. 145

⁹ CHOW, K., KRAMEROVÁ, I.: *Všechny čaje Číny*. Praha, DHARMAGAIA, 1998. s. 67

¹⁰ Srov. HEISS – HEISS: *The Story of tea: a cultural history and drinking guide*. New York, TEN SPEED PRESS, 2007. s. 126

¹¹ Tamtéž s. 308

¹² Srov. BROTHER ANTHONY of TAIŽÉ, HONG KYEONG-HEE, STEVEN D. OWYOUNG: *Korean Tea Classics, by Hanjae Yi Mok and the Venerable Cho-ui*. Korea, SEOUL SELECTION, 2010. s. 10-11

1.2.1 Darye

Korejský čajový obřad nese název Darye (Charye). Je inspirovaný obřadem čínským, ale nese své osobité a svébytné prvky. Korejci především dbají na to, aby veškerá keramika byla korejského původu a byla prostá. Nechtějí, aby se stala obrazem vysoké společnosti, jako je tomu například v Anglii nebo v Číně. Darye je rituál, který vznikl z obřadního pití čaje před sochou Buddhy. Pro Korejce je „*pití čaje o samotě považováno za božské; ve dvou lidech za vynikající; ve třech až čtyřech lidech za zajímavé; v pěti až šesti za obyčejné a v sedmi až v osmi za veřejné*“.¹³

1.2.2 Japonský nátlak

V roce 1910 k sobě Japonci připojili korejský národ a kontrolovali každý korejský krok, dokud nepřišlo osvobození na konci války v Pacifiku roku 1945. V tomto období byl každý aspekt tradičního korejského života a kultury potlačen. Japonci byli na svou čajovou tradici patřičně hrdí, a proto nedovolili Korejcům, aby jim byli rivaly. Korejský obřad se tak stával čím dál tím vzácnější záležitostí.¹⁴ V dnešní době už bychom ho mohli nalézt jen v chrámech či při veřejných exhibicích, rozhodně ne jako běžnou součást každodenního korejského života.

1.3 Japonsko

Pokud se blíže podíváme do Japonska, zjistíme, že japonská kultura je do jisté míry vůči okolnímu světu imunní. Vliv Číny však můžeme zaznamenat. Čaj se do Japonska dostal počátkem osmého století prostřednictvím buddhistických kněží, jako tomu bylo v Koreji. „*V prvních desetiletích 9. století byl čaj v Japonsku stále velmi vzácný, a přestože vznikaly nové plantáže, z velké většiny se dovážel z Číny.*“¹⁵ Proto přerušení politických vztahů s Čínou r. 838 znamenalo pro Japonsko velikou ránu. Kromě zastavení obchodních styků to znamenalo také konec dovozu kvalitního čaje a jistý úpadek čajového obřadu. Zvyk pití čaje se tak šířil pouze mezi mnichy a ve šlechtických

---

¹³ BROTHER ANTHONY of TAIZÉ, HONG KYEONG-HEE, STEVEN D. OWYOUNG: *Korean Tea Classics, by Hanjae Yi Mok and the Venerable Cho-ui*. Korea, SEOUL SELECTION, 2010. s. 86

¹⁴ Srov. BROTHER ANTHONY of TAIZÉ – HONG KYEONG HEE: *The Korean Way of Tea*. Korea, SEOUL SELECTION, 2007. s. 98

¹⁵ THOMOVI: *Příběh čaje*. Praha, ARGO, 2002. s.95

kruzích.¹⁶ Juko (1422- 1502), japonský čajový mistr, vytvořil koncept uspořádaného formalizovaného čajového obřadu. Dnes je jeho učení rozděleno do tří japonských čajových škol: Urasenke, Omotosenke a Mushanokojisenke.¹⁷

1.3.1 Sen Rikyu a Wabi

Japonsko se s nástupem osmého století vymanilo z izolace a plně se zapojilo do mezinárodního obchodu. Důležité bylo, že obnovilo své styky s Čínou. Mnozí Japonští učenci odcházeli do Číny, aby nabyli nových zkušeností. Přiváželi do Japonska semena čaje a především znalosti metod jeho pěstování a přípravy.¹⁸ Rituály, které vznikly v Číně za vlády dynastie Tang a Sung (7.-13. století), byly uctívány i v Japonsku, kde postupem času povýšily a přetvořily se do formálního principu krásy a vysokého umění.¹⁹

Japonský čajový obřad, jak ho známe dnes, vznikl v 16. století díky čajovému mistrovi Sen Rikyuovi. Ten upravil jeho pravidla a zaměřil se více na filosofickou víru v harmonii, úctu, čistotu a klid než na náboženské principy. Do čajového ceremoniálu začlenil nové typy nádob, jelikož převážná většina z nich byla stále čínského původu. U nových výrobků se jednalo především o japonskou keramiku, která vznikla uzpůsobením korejských vzorů.²⁰ Rikyuovo učení se nazývá Wabi. Co je to Wabi se nedá vysvětlit jednoduchým popisem. Jedná se totiž především o stav mysli. Často bývá vyjadřováno slovy jako střídmost, prostota a skromnost. Sám Rikyu Wabi popsal pomocí následující básně:

*„Rozhlížím se kolem, nikde květiny ani podzimem zbarvené listí, jen chýše s doškovou
střechou stojí osamělá nedaleko pobřeží v podzimním šeru.“²¹*

---

¹⁶ Srov. RICHARD, F.H.: *Čado: tajemství čajového obřadu*. Bratislava, CAD PRESS, 1994. s. 12

¹⁷ Srov. HEISS – HEISS: *The Story of tea: a cultural history and drinking guide*. New York, TEN SPEED PRESS, 2007. s. 323

¹⁸ Srov. RICHARD, F.H.: *Čado: tajemství čajového obřadu*. Bratislava, CAD PRESS, 1994. s. 12-15

¹⁹ Srov. HEISS – HEISS: *The Story of tea: a cultural history and drinking guide*. New York, TEN SPEED PRESS, 2007. s. 14

²⁰ Srov. RICHARD, F.H.: *Čado: tajemství čajového obřadu*. Bratislava, CAD PRESS, 1994. s. 44

²¹ SEN, S.: *Cesta čaje, mysl čaje*. Praha, PRAGMA, 1979. s. 80

Tato báseň se snaží spodobnit stav čistoty bez přítomnosti barev. „*Wabi je asociováno s pocitem útlumu, vnitřního potěšení z dobrovolně zvolené prostoty a chudoby, s pocitem vyvolané melancholie nad nezadržitelným během života. Smyslem čajového obřadu bylo vždy vyjádřit tyto emoce v rovině estetické. Je nutné připomenout, že ve středověku se čajového obřadu účastnili lidé, kteří žili obklopeni veškerým tehdy možným přepychem, přičemž realizace principu Wabi přinášela důležitý prvek sebekázně a pohled na život z jiného úhlu.*“²² Rikyuovo učení zdůrazňující prostotu a jednoduchost bylo však na sklonku jeho života pochopeno jako znevážení bohatství a moci, a tak byl Rikyu odsouzen k smrti za údajnou velezradu.²³

1.3.2 Chanoyu (Čadó)

Čajový ceremoniál, který se v Japonsku zrodil, se nazývá Chanoyu, někdy též Čadó (Cesta čaje). Zjednodušeně řečeno, pokud mluvíme o Chanoyu, mluvíme o samotném japonském rituálu přípravy čaje. Pokud mluvíme o Čadó, jedná se o kulturu a filosofii týkající se čaje. Chanoyu je vyvrcholením Čadó, které je považováno za jeden z nejlepších způsobů, jak porozumět japonské kultuře.²⁴ Vždy dbá na japonské estetické tradice a principy zenové jednoduchosti a umírněnosti. Každý princip Chanoyu je vyjádřen skrze gesta a pohyby čajového mistra.²⁵ Velký důraz je také kladen na výběr náčiní, chronologii ceremonie a přesné rozmístění dekorativních předmětů v čajové chýši. Japonský čajový obřad se původně řídil čtyřmi principy, které jsou platné pro dosažení celkové harmonie ve světě. Jsou jimi KIN, KEI, SEI a DŽAKU (Prozíravost, Úcta, Čistota a Klid).²⁶ „*Tato filosofie čajového obřadu je předzvěstí pozdější varianty – WA, KEI, SEI, DŽAKU (Harmonie, Úcta, Čistota, Klid) – jejímž obhájcem byl Rikyu a která se stala pravou Filosofí Čaje.*“²⁷ Říká se, že dokáže-li student plně proniknout do všech náležitostí čajového obřadu, stane se tento jeho přístup přítomný ve všem, co bude dělat. „*To, co tedy skutečně vytváří smysl cesty čaje, je kombinace zkušenosti a ducha.*“²⁸ Proto Japonci právem mluví o principu „život uměním a umění životem“.

---

²² THOMOVI: *Příběh čaje*. Praha, ARGO, 2002. s.117

²³ Srov. RICHARD, F.H.: *Čado: tajemství čajového obřadu*. Bratislava, CAD PRESS, 1994. s. 47-48

²⁴ Srov. SEN, S.: *Cesta čaje, mysl čaje*. Praha, PRAGMA, 1979. s. 8

²⁵ Srov. HEISS – HEISS: *The Story of tea: a cultural history and drinking guide*. New York, TEN SPEED PRESS, 2007. s. 323

²⁶ Srov. RICHARD, F.H.: *Čado: tajemství čajového obřadu*. Bratislava, CAD PRESS, 1994. s. 28

²⁷ RICHARD, F.H.: *Čado: tajemství čajového obřadu*. Bratislava, CAD PRESS, 1994. s. 28

²⁸ SEN, S.: *Cesta čaje, mysl čaje*. Praha, PRAGMA, 1979. s. 12

Jelikož se Japonsko otevřelo informačnímu proudu událostí teprve nedávno, dokázalo si najít svou vlastní nenapodobitelnou cestu nejen co se týče čajových obřadů. Dalo by se říci, že až do druhé světové války nebylo nikdy vystaveno následkům žádné invaze, vyjma invaze myšlenkových proudů. Pokud tu došlo k nějakým konfliktům, tak spíše upevňovaly národní charakter japonské kultury.²⁹

V tomto krátkém exkurzu jsme si ukázali nejdůležitější souvislosti a události, které provázely čaj a čajový obřad na Východě. Tím se nám otevřel prostor pro odkazování na fakta, která nám budou sloužit k vyvrácení či potvrzení hermeneutických postupů v následující části práce.

2 **Hermeneutika**

V této kapitole se budeme zabývat tématem hermeneutiky. Objasníme si, proč je pro nás tato filosofická disciplína vhodnou metodou pro posouzení způsobu kulturního přenosu. Pokud se nám to podaří, zjistíme souvislosti přenosu čajového ceremoniálu a zároveň si ověříme platnost jednotlivých hermeneutických postupů. Chystáme se tedy tato dvě témata natolik propojit, že se nám pomocí hermeneutiky objasní komplexita čajových ceremoniálů a pomocí nich se nám naopak otevřou filosofické otázky spojené s tématem hermeneutiky.

Jak jsme si již naznačili v úvodu, „*hermeneutika, jak tomu slovu dnes většinou rozumíme, je filosofická disciplína zabývající se filosofickými otázkami výkladu různých kulturních výtvorů člověka.*“³⁰ Její název byl vytvořen v 17. století z řeckého slova *herméneuein*, jež má tři významy: vypovídat, vykládat a překládat.³¹ Mohlo by nás napadnout, že s názvem této disciplíny souvisí jméno řeckého boha Herma. Je tomu skutečně tak. „*Hermés podle mytologie zvěstuje lidem vůli bohů (tedy něco vypovídá), činí tuto vůli srozumitelnou (čili ji vykládá), a to tím, že ji do lidské řeči překládá.*“³²

---

²⁹ Srov. SEN, S.: *Cesta čaje, mysl čaje*. Praha, PRAGMA, 1979. s. 7

³⁰ SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 14

³¹ Komplexnější popis hermeneutiky a jejího vzniku nalezneme v knize Karla Skalického *Hermeneutika a její proměny*. (SKALICKÝ, K.: *Hermeneutika a její proměny*. Praha, JEŽEK, 1997.)

³² SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 15

Takto může být zjednodušeně vyložen princip hermeneutiky. Jde v zásadě o správné pochopení a následné vyložení textu, či kulturního prvku všeobecně.

2.1 Filosofická hermeneutika

V 19. století došlo v hermeneutice k významné změně. Německý protestantský theolog a filosof F. Schleiermacher pojal hermeneutiku poprvé nikoli jen jako praktický návod, jak interpretovat texty, ale jako obecnou nauku zabývající se výkladem a porozuměním kulturním jevům v širším slova smyslu. Jeho dalším přínosem bylo, že přenesl těžiště hermeneutiky z problematiky praktických pravidel výkladu textů na jeho cíl, totiž porozumění. Díky tomu vznikla vedle hermeneutiky právní, filologické a theologické také hermeneutika filosofická.³³ Ta se později rozdělila na hermeneutiku integrativní a rekonstruktivní, jež pro nás budou zásadním a hlavním tématem.

2.1.1 F. Schleiermacher

Schleiermacher (1768-1834) je považován za nejdůležitějšího představitele, ba dokonce zakladatele filosofické hermeneutiky. Jeho hermeneutika je od začátku zamýšlena ne jako pokračování tradiční hermeneutiky, ale jako její teoretické zdůvodnění.³⁴ „*Hermeneutika jako umění rozumění dosud ve všeobecném slova smyslu neexistovala, místo toho zde byly jen její různé specifické formy.*“³⁵ Schleiermacher rozšiřuje pole působnosti hermeneutiky a zároveň pozměňuje její úlohu. Nejde už jen o poznání významu, ale o pochopení geneze pasáže, o souvislosti s ostatními částmi textu a o jejich vztahy.³⁶ Hermeneutika pro Schleiermachera nepřichází ke slovu až když rozumění narazí na těžkosti, ale už v momentě, kdy obvyklý stupeň rozumění není považován za dostatečný.³⁷ „*Jestliže se některé pasáže (textu) stanou těžkými, stane se tomu pouze proto, že nebylo dostatečně porozuměno pasážím lehčím.*“³⁸ Nejlépe si

---

³³ Srov. SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 19

³⁴ Srov. SZONDI, P.: *Úvod do literární hermeneutiky*. Brno, HOST, 2003. s. 129-133

³⁵ SCHLEIERMACHER, F.: *Hermeneutics and other Criticism*. United States of America, CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 1998. s. 5

³⁶ Srov. SZONDI, P.: *Úvod do literární hermeneutiky*. Brno, HOST, 2003. s. 134

³⁷ Srov. Tamtéž s. 134

³⁸ SCHLEIERMACHER, F.: *Hermeneutics and other Criticism*. United States of America, CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 1998. s. 6

můžeme ukázat rozdíl mezi tradiční a Schleiermacherovou hermeneutikou na jednom z prvních aforismů z roku 1805.

„Dva proti sobě stojící principy rozumění. 1) Rozumím všemu do chvíle, než narazím na rozpor nebo nesmysl. 2) Nerozumím ničemu, co neuznám za nutné a co nemohu zkonstruovat.“³⁹

Snadno si odvodíme, že Schleiermacherem zastávaný princip je princip druhý. Člověk něčemu rozumí teprve tehdy, když je to pro něj nutné a může-li to zkonstruovat.⁴⁰ V tomto principu můžeme nalézt stopu rekonstruktivní hermeneutiky, o které bude řeč později, a poukázat na způsob, jakým byl vytvořený první krok kulturního přenosu čajového ceremoniálu.

Buddhističtí mniši přicházející z Číny do Koreji a Japonska pociťovali touhu naučit se tradičnímu čínskému ceremoniálu. Poznali zcela nový fenomén a snažili se mu porozumět, aby ho později mohli aplikovat ve svém vlastním kontextu a prostředí. Podmínkou však bylo, že museli nejdříve přijmout ceremoniál tak, jak byl. Pochopit jeho jednotlivosti i celek, a teprve potom mohli přidávat své vlastní principy a způsoby, aniž by měli v plánu narušit jádro tohoto komplexního celku.

2.1.1.1 Gramatická a psychologická interpretace

Schleiermacher ve svém učení rozlišuje gramatickou a psychologickou (technickou) interpretaci. Zastává názor, že se rozumění skládá ze dvou aspektů a existuje pouze za podmínky, že tyto aspekty jsou spolu spojené.⁴¹ *„K rozumění dochází pouze pokud jsou psychologická a gramatická interpretace v sobě navzájem.“⁴²* Sledování řeči v jejím vztahu k celku jazyka slouží gramatická interpretace. Sledování řeči v jejím vztahu k myšlení autora slouží interpretace psychologická, kterou Schleiermacher nazývá také

---

³⁹ SZONDI, P.: *Úvod do literární hermeneutiky*. Brno, HOST, 2003. s. 137

⁴⁰ Srov. Tamtéž s. 137

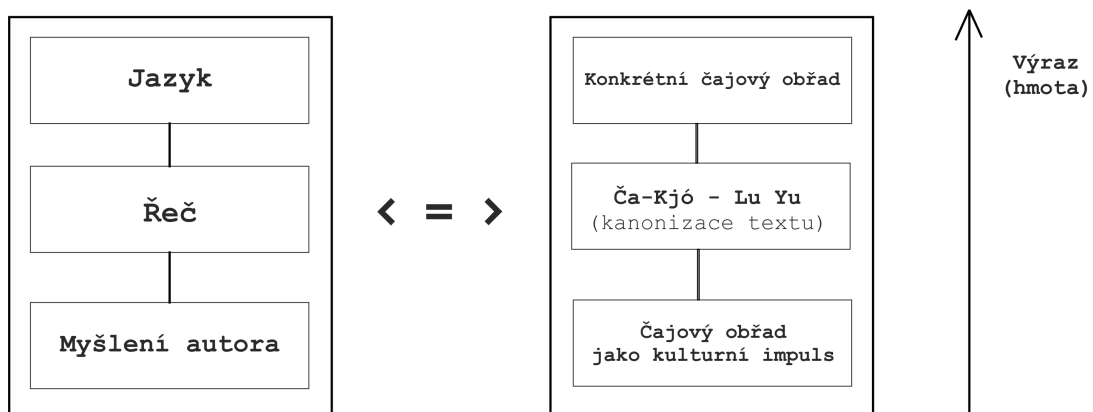
⁴¹ Srov. Tamtéž s. 138

⁴² SCHLEIERMACHER, F.: *Hermeneutics and other Criticism*. United States of America, CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 1998. s. 9

interpretací technickou.⁴³ „Veškeré rozumění je tedy závislé na dvou momentech. Na porozumění projevu odvozeného z jazyka a na myšlení autora.“⁴⁴

Dovolíme si přetransformovat Schleiermacherovo učení do trochu posunutého kontextu, abychom si ukázali jeho platnost a aplikovatelnost v širších souvislostech. (Viz schéma č. 1) Nahradíme jazyk příkladem konkrétního čajového obřadu. Řeč Lu Yuovým spisem Ča-Kjó a myšlení autora čajovým obřadem, jakožto kulturním impulsem, přičemž vidíme, že směrem nahoru přibývá na výrazu, na něčem hmotném. U Schleiermachera tedy máme myšlení autora, které funguje v nějakém systému řeči (myšlení, které zahrnuje i nevyřčené formy) a je završeno jazykem (konkrétní promluvou). Paralelně funguje i námi zvolený příklad. Na počátku je čajový obřad jako kulturní impuls. Ten se přetransformoval díky kanonizaci Lu Yuova spisu Ča-Kjó do souboru jistých pravidel a z něj vykryštalizovaly konkrétní čajové obřady. Na tomto schématu jasně vidíme, že Schleiermacherův systém je uplatnitelný i v jiných souvislostech.

Schéma č. 1

Co je však ještě třeba k porozumění? Musíme mít na paměti historický kontext zemí, ve kterých se obřady utvářely a zároveň mít v povědomí jejich základy a původní kořeny. Bez těchto znalostí bychom nebyli schopni správné interpretace. Čajový mistr Okakura Kakuzo k tomuto tématu dodal: „Většina lidí ze Západu se posmívá indickému

⁴³ Srov. SCHLEIERMACHER, F.: *Hermeneutics and other Criticism*. United States of America, CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 1998. s. 138

⁴⁴ Tamtéž s. 8

*spiritualismu jako nevědomosti, čínskou důstojnost považuje za hloupost a japonskou vlasteneckou lásku bere jako pozůstatky fanatismu“.*⁴⁵ Je tomu však pouze proto, že jsou-li lidé zaslepení vlastními archetypy a zvyky, jsou neschopní oprostit se od vlastních předsudků. V Koreji a Japonsku tomu tak nebylo. Korejci a Japonci byli otevření novému poznání s tím, že postupem času si čínský čajový obřad přivlastnili a změnili jej na něco veskrze vlastního, se stopami čínského vlivu.

Schleiermacherovo učení má ještě další stránku věci, která spočívá ve vcítění a identifikaci. Předpokladem je, že interpret dokáže vyřešit otázku časového odstupu. Schleiermacher zastává názor, že cílem hermeneutického postupu je, aby se interpret snažil vcítit a přenést do autorova stavu mysli.⁴⁶ Slučuje tedy termín rozumění s rozuměním autorovi, což je věc charakteristická pro rekonstruktivní hermeneutiku. Jak si ale ukážeme později, tyto dvě věci slučovat nelze.

2.1.2 Rozdělení filosofické hermeneutiky

Po uvedení do problematiky této práce se již podíváme na to, jak se filosofická hermeneutika v průběhu 20. století rozdělila na zmiňované dva proudy hermeneutiky. Proud integrativní, jehož hlavním představitelem je H.-G. Gadamer a proud rekonstruktivní, jenž je odkazem na italského autora E. Bettiho.⁴⁷

Rozdíl mezi integrativní a rekonstruktivní hermeneutikou spočívá v tom, kterou stranu dvojice „vykládané dílo (= hermeneutický objekt) – vykladač (= hermeneutický subjekt)“ více zdůrazňují.⁴⁸ To, ke kterému z těchto stanovisek se přikloníme, závisí na tom, zda přijmeme, či odmítneme předpoklad, že člověk je veskrze dějinnou bytostí.⁴⁹ Jedná se tedy o dvě zásadně odlišné, vzájemně si protirečící pojetí filosofické hermeneutiky. My se však budeme snažit dokázat, že hranice mezi nimi není tak pevná, a že není možné z nich utvářet protipól.

---

⁴⁵ KAKUZO, O.: *The Book of Tea*. London and New York, G. P. PUTNAM'S SONS, 1906. s. 7-10

⁴⁶ Srov. SZONDI, P.: *Úvod do literární hermeneutiky*. Brno, HOST, 2003. s. 139

⁴⁷ Rozdělení filosofické hermeneutiky na hermeneutiku integrativní a rekonstruktivní je do velké míry schematické. Myšlenkové principy integrativní a rekonstruktivní hermeneutiky existovaly mnohem dříve, avšak v průběhu 20. století došlo k tomuto formálnímu rozdělení, které nám určuje strukturu této práce.

⁴⁸ Srov. SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 24

⁴⁹ Srov. Tamtéž s. 53

2.1.2.1 *Integrativní hermeneutika*

Integrativní hermeneutika zdůrazňuje úlohu hermeneutického subjektu (vykladače). Tato hermeneutika je programově filosofická a navazuje na dílo německého filosofa M. Heideggera, konkrétně na jeho spis „Bytí a čas“.⁵⁰ „Kdo se přikloní k heideggerovskému pojetí člověka jako bytosti, jejíž existence je veskrze dějinná, může pojímat porozumění historickým textům pouze jako jakési přičlenění, „integraci“ významu v minulosti vzniklého textu do subjektivního, historicky podmíněného duševního života čtenáře, resp. interpreta.“⁵¹ Odtud název integrativní hermeneutika. Jde v ní o vytrhnutí určitého kulturního prvku z jednoho kontextu a jeho následné přičlenění do kontextu jiného. Mnich Okurka tento princip shrnul takto: „Minulost je prostředkem poznání, vývoj znamená vědět o tomto prostředku, ale nestát se jím.“⁵²

Proběhla integrace v rámci přenosu čajového rituálu? Určitě ano. Mniši z Koreji a Japonska, kteří se setkali s čajovým rituálem v Číně ho nejdříve rekonstruovali, ale později jej začlenili (integrovali) do vlastního horizontu.

„Pro integrativní hermeneutiku je charakteristické, že se s ní ve srovnání s hermeneutikou rekonstruktivní více zdůrazňuje úloha, kterou má při výkladu dějinnost interpreta (tzn. „hermeneutického subjektu“).“⁵³ Dějinností zde není myšleno pouze to, že hermeneutický subjekt existuje vždy v nějaké historické situaci, ale že je touto situovaností určen a determinován.⁵⁴ Dle mého názoru je tento pohled na dějinnost člověka správný. Každý z nás má v sobě zakódované určité archetypy, vyrůstal v určitém kulturním prostředí, má své návyky a vyjadřovací prostředky. Každá, byť sebemenší událost, která se mu v životě stane, ho určitým směrem determinuje a směřuje. Nemůžeme si myslet, že tuto skutečnost lze překonat. Z tohoto důvodu je poznání a rozumění relativní, vztahené k historické době, v níž se uskutečňuje. Tento fakt se však v integrativní hermeneutice nepovažuje za prohřešek, ba naopak. Pravda je vždy dějinná a požadavek objektivní pravdy nemá vzhledem k radikální dějinnosti člověka smysl. Proto v integrativní hermeneutice hraje požadavek objektivitu buď úlohu

---

⁵⁰ Srov. SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 25-27

⁵¹ Tamtéž s. 51

⁵² SHITAO: *Malířské rozpravy Mnicha Okurky*. Praha, AGITE/FRA, 2007. s. 29

⁵³ SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 27

⁵⁴ Srov. SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 27-28

malou, nebo spíše vůbec žádnou.⁵⁵ „*Je to důsledkem toho, že se v rámci tohoto pojetí hermeneutický objekt a subjekt nedají přísně odlišit: jsou to dva póly, které jsou zde spojeny v jeden celek, jsou „integrovány“ a nikoli odlišeny či dokonce separovány.*“⁵⁶ Předmět tedy existuje pouze za předpokladu přítomnosti hermeneutického subjektu a naopak. Člověk si integrovaný předmět natolik přivlastní, že se stane jeho součástí.

Tohoto principu jsme si mohli všimnout již na příkladu japonského rituálu, kdy došlo k tomu, že Japonci si čínský rituál natolik přivlastnili, že následně vykrytalizoval do specifické podoby. „*V Chanoyu nalézáme ozvěny nejranější historie pití čaje v Číně, jež se na ostrovech přeměnilo v cosi veskrze japonského.*“⁵⁷

2.1.2.1.1 Hans-Georg Gadamer

Hans-Georg Gadamer (1900-2002), německý filosof, patří k významným myslitelům 20. století a hlavním představitelům integrativní hermeneutiky. Navazoval ve svém učení na Martina Heideggera. „*Gadamerův zájem o Heideggerovu existencionální filosofii byl motivován do velké míry negativním vztahem k neotickým koncepcím, které spojovaly poznání s předmětnou lidskou aktivitou nebo vycházely z ideálu vědecké objektivit.*“⁵⁸ K jeho nejvýznamějším dílům patří „*Pravda a metoda*“, kde čtenářům nabízí mnoho pohledů na své učení.

Předsudek

Jak jsme si již naznačili, člověk se nemůže zbavit své determinovanosti a svých předsudků. Gadamer soudí, že předsudek, který se slučuje s předporozuměním, hanlivého významu v podstatě nemá. Ba naopak, umožňuje nám porozumět věcem, které máme interpretovat.⁵⁹ „*Musíme si uvědomit vlastní předpojatost, aby se sám text*

---

⁵⁵ Srov. SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 28

⁵⁶ Tamtéž s. 74

⁵⁷ CHOW, K., KRAMEROVÁ, I.: *Všechny čaje číny*. Praha, DHARMAGAIA, 1998. s. 83

⁵⁸ HROCH, J.: *Filozofická hermeneutika v dějinách a současnosti*. Brno, GEORGETOWN, 1998. s. 47

⁵⁹ Srov. SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 67-68

*ukázal ve své jinakosti a získal si tím možnost vynést svou věčnou pravdu proti vlastnímu před-mínění.*⁶⁰

Podle Gadamera by se interpret nemohl zcela dobře zhostit svého úkolu, kdyby k tomu, co má vyložit, přistupoval jako k jakési *tabula rasa*. Předsudek je tedy pro něj skoro podmínkou porozumění textu.⁶¹ „*Chceme-li učinit zadost konečnému dějinnému způsobu bytí člověka, je třeba zásadně rehabilitovat pojem předsudku a uznat, že existují oprávněné předsudky.*“⁶² Nejdůležitější je nepřistupovat k textu přímo, ale spíše prozkoumávat jeho legitimitu, a tedy původ a platnost.⁶³ Tento požadavek bychom mohli brát jako základ Gadamerovy integrativní hermeneutiky. Pokud tedy chceme nějakou věc poznat, vždy k ní přistupujeme s určitým očekáváním. V tomto ohledu má Gadamer pravdu. Problém je však v tom, že je přesvědčen, že interpret musí při své práci některé své předsudky použít, ale jiné nechat stranou.⁶⁴ Jak máme ale rozlišit předsudky, které nás dovedou k porozumění a ty, které nás od něj naopak odvedou? Které předsudky jsou oprávněné a které neoprávněné? V odpovědi na tuto otázku nám pomohl Descartes, který je přesvědčen o tom, že skutečným zdrojem chyb je unáhlení, které při použití vlastního rozumu vede k omylu. A naproti tomu stojí stejná autorita, která zaviňuje to, že rozum nepoužíváme vůbec. Proto chybná zaujatost starými autoritami vyžaduje sama o sobě, abychom s ní bojovali.⁶⁵

Vliv dějin a splývání horizontů

V Gadamerově pojetí hermeneutiky hrají důležitou roli dva pojmy, totiž pojem „*Wirkungsgeschichtliches Bewusstsein*“ a „*Horizontverschmelzung*“.⁶⁶ První termín označuje dějiny působení a rozumí se jím dějiny vlivu nějakého duševního útvaru. V tomto smyslu může vliv určitého díla být významnější než dílo samo.⁶⁷

---

⁶⁰ GADAMER, H.-G.: *Pravda a metoda I. Návys filosofické hermeneutiky*. Praha, TRIÁDA, 2010. s. 239

⁶¹ Srov. SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 68

⁶² GADAMER, H.-G.: *Pravda a metoda I. Návys filosofické hermeneutiky*. Praha, TRIÁDA, 2010. s. 245

⁶³ Srov. Tamtéž s. 238

⁶⁴ Srov. SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 67-68

⁶⁵ Srov. GADAMER, H.-G.: *Pravda a metoda I. Návys filosofické hermeneutiky*. Praha, TRIÁDA, 2010. s. 245-246

⁶⁶ Srov. SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 75

⁶⁷ Srov. Tamtéž s. 75

V našem případě jistě stojí za zmínku, že první spis o čaji od Lu Yua, Ča-Kjó, způsobil obrovskou vlnu rozšíření čaje a čajového obřadu. Ta se spustila téměř okamžitě s vydáním tohoto svazku. První čajovní mistři v Koreji a v Japonsku se jím inspirovali a tento spis ctili. Avšak později se začal rozšiřovat jen samotný fenomén čaje a čajového obřadu, ne dílo jako takové. Bez něj by k tomuto rozšíření a této obrovské vlně nedošlo. Přesto v dnešní době není podmínkou, že člověk, který zná principy a pravidla čajového obřadu četl tento základní spis. Náš příklad zajisté potvrzuje, že vliv díla byl a je významnější než dílo samo.

„Wirkungsgeschichtliches Bewusstsein“ neoznačuje vliv určitého díla na následující dějiny, nýbrž vliv dějin na vědomí člověka, jak na tvůrce, tak na interpreta. Termín bychom tak mohli přeložit jako „vědomí vždy již nějak dějinami utvářené“. ⁶⁸ Podle Gadamera totiž neexistuje faktické vědomí, jímž disponujeme, ale pouze vědomí, které je dějinami nějak vymezené a zformované. „*Snažíme-li se porozumět nějakému historickému jevu z historické distance, která je určující pro celou naši hermeneutickou situaci, již vždy podléháme působení působících dějin.*“ ⁶⁹ Musíme tedy nutně uznat, že působící dějiny působí ve veškerém rozumění. ⁷⁰

Tuto tezi můžeme podložit tím, že Lu Yu napsal Ča-Kjó v jisté době a určitém historickém kontextu, ale jeho interpreti měli tento kontext jiný, a proto se jím sice nechali inspirovat, ale doplnili jej o své myšlenky, nebo dokonce úplně přetvořili, jako například zmiňovaný Sen Rikyu.

Druhým významným pojmem je pro Gadamera „Horizontverschmelzung“. Jedná se o onen slavný termín „splývání horizontů“. Slovo horizont je filosofickým termínem odvozeným z běžného významu slova. „*Horizont je obzor, který z jednoho bodu obsahuje a objímá vše viditelné.*“ ⁷¹ Je však velice důležité si uvědomit, že za tímto horizontem vše nekončí. ⁷² V přeneseném významu slova pak horizont užíváme pro označení duševního rozhledu určitého jedince. V tomto smyslu se užívá termínu

---

⁶⁸ Srov. SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 76

⁶⁹ GADAMER, H.-G.: *Pravda a metoda I. Nárys filosofické hermeneutiky*. Praha, TRIÁDA, 2010. s. 264

⁷⁰ Srov. GADAMER, H.-G.: *Pravda a metoda I. Nárys filosofické hermeneutiky*. Praha, TRIÁDA, 2010. s. 265

⁷¹ GADAMER, H.-G.: *Pravda a metoda I. Nárys filosofické hermeneutiky*. Praha, TRIÁDA, 2010. s. 265

⁷² Srov. SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 78

„horizont“ i ve filosofii.⁷³ „Potud se jeví jako oprávněný hermeneutický požadavek, že se musíme do druhého vpravit, abychom mu rozuměli.“⁷⁴ V této tezi vidíme stopy rekonstruktivní hermeneutiky, kdy abychom věci porozuměli, musíme se vcítit do autora. Neznamena to však, že s autorem musíme ve všem souhlasit. Jde nám o hledání všech věčných obsahů rozhovoru, a získání prostředku k poznání horizontu jiného jedince.⁷⁵ Gadamerův termín „splývání horizontů“ bychom si mohli vysvětlit tak, že se jedná o aplikaci něčeho vlastního z pozice našeho horizontu na horizont cizí. Za zmínku stojí Gadamerův názor na horizont ostatních jedinců. Gadamer si totiž myslí, že cizí horizont poznáváme jen do té míry, do jaké splývá s naším vlastním. Takovému splynutí tedy nespočívá v poznání nějakého objektu a jeho přivlastnění, ale ve zvětšení oblasti naší vlastní subjektivity, rozšíření našeho horizontu vlivem „setkání se s dějinami.“⁷⁶ Splývání horizontů nedovoluje interpretovi hovořit o původním smyslu díla, aniž by do jeho porozumění pokaždé vstupoval jeho názor.⁷⁷ „Vpravíme-li se např. do situace jiného člověka, pak mu porozumíme, tj. jinakost, dokonce nezrušitelnou individualitu druhého si uvědomíme právě tím, že se vpravíme do jeho situace.“⁷⁸

Porozumět nějakému textu či jinému lidskému projevu lidského ducha v rámci integrativní hermeneutiky znamená vlastně aktualizovat jej. Aplikovat tak obsah hermeneutického objektu na situaci hermeneutického subjektu. Subjektivita autora, ovlivněná dějinným působením celku, jemuž člověk podléhá, je tak vlastním cílem aktualizace. Zatímco u rekonstruktivní hermeneutiky je tomu naopak, ve snaze neutralizovat subjektivitu interpreta.⁷⁹ Mnich Okurka tento princip bravurně vystihl. „Poznání omezující se na pouhé napodobování, není dost široké. Opravdový mistr si z minulosti vypůjčuje jen proto, aby začal cosi nového. Říká se také, že dokonalý mistr se neřídí žádnou metodou. Řídit se ne-metodou to je dokonalost sama. Každá činnost, držící se nějaké osnovy, musí mít útek, každá činnost řídící se nějakým pravidlem předpokládá změnu.“⁸⁰ Proto nejdříve došlo k napodobování rituálů, ale později k jejich specifickému formování v daných kulturách.

---

⁷³ Srov. SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 78

⁷⁴ GADAMER, H.-G.: *Pravda a metoda I. Nárys filosofické hermeneutiky*. Praha, TRIÁDA, 2010. s. 266

⁷⁵ Srov. GADAMER, H.-G.: *Pravda a metoda I. Nárys filosofické hermeneutiky*. Praha, TRIÁDA, 2010. s. 266

⁷⁶ Srov. Tamtéž s. 79-80

⁷⁷ Srov. ZIMA, P.V.: *Literární estetika*. Olomouc, VOTOBIA, 1998. s. 225

⁷⁸ GADAMER, H.-G.: *Pravda a metoda I. Nárys filosofické hermeneutiky*. Praha, TRIÁDA, 2010. s. 268

⁷⁹ Srov. SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 80

⁸⁰ SHITAO: *Malířské rozpravy Mnicha Okurky*. Praha, AGITE/FRA, 2007. s. 29

Pravda a hermeneutický kruh

Gadamer se ve svém učení opírá o pojem pravdy a nikdy by se nevzdal myšlenky na pravdivostní obsah uměleckého díla. Mluví v této souvislosti o tzv. invariantách uměleckého díla.⁸¹ Invariantou myslíme určitý výraz s neměnnou hodnotou. Zde nastává problém. Jak může Gadamer na jedné straně ctít invariantnost uměleckých děl a na straně druhé představu původního smyslu a proměnu významu považovat za historické splynutí horizontu?⁸² Petr V. Zima vysvětluje tento rozpor následovně: „*Gadamer sice lpí na pojmu pravdy a pojmu estetického pravdivostního obsahu, jenž je z něho odvozen, tvrdí však jako před ním Kant, že umělecká díla (krásno) nelze převést na pojem.*“⁸³ Gadamer tedy zastává názor, že pro umění je pravdivostní zkušenost zásadní, ale je kvalitativně odlišná od pravdy filosofie a vědy. V uměleckém díle se skrývá nevyčerpatelnost, která se vzpírá veškerému převádění na pojem.⁸⁴ Umění je totiž jev *sui genesis* (svého druhu) a umělecká díla vytváří svou vlastní skutečnost.⁸⁵ Estetická pravda se tak ukazuje jako nikdy nekončící proces tázání a odpovídání, kde záleží na tom, abychom porozuměli literárnímu textu jako odpovědi na otázky, jež vyvstaly v historických okolnostech svého vzniku.⁸⁶ „*Výklad není akt, který k rozumění přistupuje dodatečně a příležitostně, nýbrž rozumění je vždy výkladem, a výklad je proto explicitní formou rozumění.*“⁸⁷ Nejdůležitější věcí je aplikace takto pochopeného textu na vlastní historickou situaci. Musíme dílo historicky aktualizovat a obnovit jeho pravdivostní obsah.⁸⁸ V této souvislosti Gadamer rozlišuje tři postupy: porozumění, interpretaci a aplikaci. Míra porozumění se pak odvíjí od stupně našeho zájmu o danou věc. Je jasné, že pokud nás určitá věc zajímá, snažíme se jí co nejvíce porozumět. Pokud bude náš zájem omezený, bude omezeno i porozumění.⁸⁹ Nejdříve dané věci musíme porozumět, poté se jí snažíme interpretovat a nakonec ji aplikujeme. Praktickou stránkou porozumění je aplikace, jelikož rozumění zahrnuje neustále aplikování dané věci na nás samotné. A takovouto aplikaci lze uskutečnit pouze tehdy, když historický

---

⁸¹ Srov. ZIMA, P.V.: *Literární estetika*. Olomouc, VOTOBIA, 1998. s. 225

⁸² Srov. ZIMA, P.V.: *Literární estetika*. Olomouc, VOTOBIA, 1998. s. 225

⁸³ Tamtéž s. 226

⁸⁴ Srov. Tamtéž s.226

⁸⁵ Srov. Tamtéž s. 228

⁸⁶ Srov. Tamtéž s.228

⁸⁷ GADAMER, H.-G.: *Pravda a metoda I. Nárys filosofické hermeneutiky*. Praha, TRIÁDA, 2010. s. 270

⁸⁸ Srov. ZIMA, P.V.: *Literární estetika*. Olomouc, VOTOBIA, 1998. s. 228

⁸⁹ Srov. Tamtéž s. 228-229

horizont, před nímž historické otázky a odpovědi vyvstaly, splyne s horizontem vnímatele.⁹⁰

Podíváme na princip porozumění, interpretace a aplikace z hlediska čajových obřadů. Čínskému čajovému rituálu muselo být nejdříve porozuměno, a teprve poté mohl být určitým způsobem interpretován a aplikován na jiný horizont. To je princip již zmíněného „splývání horizontů“. Ten je umožněn tím, že spolu historické horizonty i přes veškerou různorodost v historickém procesu komunikují.⁹¹ Recipient by tedy měl cizí horizont přijímat tak, aby se mu stal důvěrným a zároveň rozšířil jeho vlastní. Takto se uzavírá systém hermeneutického kruhu, neboť přijetím cizího horizontu je naše očekávání přeladěno. Porozumění tedy vzniká neustálým pohybem od celku k části a zpět k celku.⁹² Slovy Gadamera: *„Kdo chce porozumět nějakému textu, provádí ustavičné rozvrhování. Rozvrhuje si předem smysl celku, jakmile se v textu ukáže první smysl. Takový smysl se ukazuje opět jen proto, že text čteme již s jistým očekáváním vzhledem k jednomu určitému smyslu. Rozumění tomu, co stojí psáno, vězí právě v rozpracování toho, co vyplývá při dalším pronikání do smyslu.“*⁹³

Tradice

Oproti Friedrichu Schleiermacherovi, jemuž šlo o rekonstrukci původního významu uměleckého díla, o znovuvytvoreání původního stavu, který zamýšlel umělec, usiluje Gadamer o hermeneutické vyrovnání napětím mezi minulým a současným významem.⁹⁴ Gadamer totiž zastává názor, že ani kritický filolog nebo historik se nemůže vymanit z historické souvislosti tradice, v níž se nacházejí.⁹⁵ *„To, že v humanitních vědách přes veškerou metodiku jejich postupů působí prvek tradice, který utváří jejich vlastní bytnost a význačnost, se jasně ukáže ihned, jakmile pohlédneme do dějin bádání a povšimneme si rozdílu, který spočívá mezi dějinami humanitních a přírodních věd.“*⁹⁶ V přírodních vědách nepřijímá vědecké bádání zákon postupu z tradice, nýbrž ze

---

⁹⁰ Srov. ZIMA, P.V.: *Literární estetika*. Olomouc, VOTOBIA, 1998. s. 229

⁹¹ Srov. Tamtéž s. 230

⁹² Srov. Tamtéž s. 230

⁹³ GADAMER, H.-G.: *Pravda a metoda I. Nárýs filosofické hermeneutiky*. Praha, TRIÁDA, 2010. s. 237

⁹⁴ Srov. ZIMA, P.V.: *Literární estetika*. Olomouc, VOTOBIA, 1998. s. 230

⁹⁵ Srov. Tamtéž s. 231

⁹⁶ GADAMER, H.-G.: *Pravda a metoda I. Nárýs filosofické hermeneutiky*. Praha, TRIÁDA, 2010. s. 250

zákona věci, která se odhaluje metodickým snahám vědeckého bádání.⁹⁷ Kdežto v humanitních vědách, jak jsme si ukázali, je pojem tradice zásadní.

2.1.2.1.2 Problémy integrativní hermeneutiky

Z Gadamerovy hermeneutiky nám podle Stanislava Sousedíka kromě problému s invariantami uměleckého díla vyvstávají ještě další dva problémy. „*Gadamerova myšlenka splývání horizontů předpokládá, že jsou ve hře horizonty dva; jednak horizont autora vykládaného textu, jednak horizont interpretův. V dalším však vychází najevo, že se jedná o horizont vlastně jen jeden, totiž rozšiřující se horizont interpretův.*“⁹⁸ Jak můžeme tuto nesourodost skloubit? Podle mého názoru jsou důležité oba dva horizonty. Ve chvíli, kdy se protnou na určitém místě, dojde k proměně obou horizontů zároveň v tom smyslu, že náš původní horizont se rozšíří o prvky cizího horizontu. A jistě se pozmění i chápání cizího horizontu kvůli odlišnému historickému kontextu a jiným vnějším vlivům dané doby. Myslím si, že forma cizího horizontu zůstane stejná, ale jeho význam pro nás se mění. Pokud se opět vrátíme k našemu příkladu čajových obřadů, můžeme tuto situaci jasně exemplifikovat. Čínský rituál se v průběhu dějin měnil a vyvíjel, ale zcela nezávisle na horizontech Koreji a Japonska. Zůstal tedy vůči okolním horizontům formálně netknutý a zcela soběstačný, byť se jeho význam pro Korejce a Japonce měnil. Rituály v Koreji i Japonsku šly naopak svou vlastní cestou, ale pořád u nich hrál a hraje důležitou roli horizont čínského rituálu.

Další problém integrativní hermeneutiky je příbuzný předchozímu. Mnoho stoupenců integrativní hermeneutiky staví své názory na předpokladech, které jsou pro ní nepřijatelné. Jedná se zejména o zásadu, že naše vědomí je vždy již nějak dějinami utvářené. Integrativní hermeneutika totiž předpokládá svou nadčasovou a naddějinnou platnost. Ovšem, kdyby byl člověk bytostí veskrze dějinnou, jak to plyne z Heideggerova spisu „Bytí a čas“, nebyl by schopen takovouto „věčnou pravdu“ vůbec formulovat.⁹⁹

---

⁹⁷ Srov. GADAMER, H.-G.: *Pravda a metoda I. Nárýs filosofické hermeneutiky*. Praha, TRIÁDA, 2010. s. 250

⁹⁸ SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 80-81

⁹⁹ Srov. SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 81

Z našeho pohledu na integrativní hermeneutiku vyplývá, že tyto principy jsou leckdy uplatnitelné, avšak jisté mezery a problémy nám nedovolují úplné potvrzení a schválení integrativní hermeneutiky jako jediného metodického postupu. Uvidíme, jak se s tím vypořádá hermeneutika rekonstruktivní.

2.1.2.2 *Rekonstruktivní hermeneutika*

Rekonstruktivní hermeneutika, na rozdíl od hermeneutiky integrativní, zdůrazňuje ve dvojici „vykládané dílo (= hermeneutický objekt) – vykladač (= hermeneutický subjekt)“ úlohu hermeneutického objektu. A priori počítá s tím, že si vykladač sežene všechny dostupné materiály a informace o díle a zrekonstruuje ho v jiném horizontu. Porozumění v rekonstruktivní hermeneutice tedy můžeme chápat jako znovu poznání a rekonstruování smyslu, přibližování a znovu spojování forem s vnitřním celkem, který je vytvořil a od něhož se oddělily.¹⁰⁰

Při zjišťování významu v rekonstruktivní hermeneutice musíme přihlížet k historickému, společenskému a intelektuálnímu kontextu dané země. Musíme se pomyslně přenést do daného prostředí, v němž kulturní prvek vznikl.¹⁰¹ Je v takovémto případě vůbec možné, aby interpretace byla stoprocentní? Rekonstruktivní hermeneutika na jedné straně klade požadavek objektivitu, na straně druhé však zjišťujeme, že tato objektivita může být dosažena jen díky subjektivitě interpreta. Interpret by měl v sobě znovuvytvářet cizí myšlenkové bohatství, ale zároveň sám produkovat něco vlastního, co bude tvořit něco objektivního a cizího.¹⁰² Jak se ale s tímto paradoxem vypořádat? Je tu tedy rozpor: „*na jedné straně subjektivita neoddělitelná od spontánnosti a porozumění a na druhé straně objektivita, cizost smyslu, který má být zjištěn.*“¹⁰³ V pojetí rekonstruktivní hermeneutiky má tedy mít vykládané dílo určitý, jeho tvůrcem do něj vložený, intersubjektivně dostupný význam. Ten interpret může podle rekonstruktivní hermeneutiky pomocí subjektivních faktorů rekonstruovat. Tento typ hermeneutiky pokračuje ve Schleiermacherově myšlenkovém

---

¹⁰⁰ Srov. SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 100

¹⁰¹ Srov. Tamtéž s.21

¹⁰² Srov. Tamtéž s. 100-101

¹⁰³ Tamtéž. 101

odkazu. Nejvýznamnějším představitelem rekonstruktivní hermeneutiky je již zmíněný Emilio Betti, u kterého si ukážeme její hlavní principy.

2.1.2.2.1 Emilio Betti

Emilio Betti, představitel hermeneutiky 20. století, nazývá kulturní výtvoř, o jejichž výklad v hermeneutice jde, smysluplné formy. Pod tímto pojmem si máme představit lidské výtvoř, které mají za úkol něco vyjádřit a v některých případech i sdělit.¹⁰⁴ Zahrnuje pod ně například způsoby chování a gesta. Můžeme pod ně tedy zařadit i čajové obřady.

Smysluplné formy

Smysluplným formám většinou rozumíme spontánně, ale nemusí tomu tak být vždy. Setkáme se i s formami, jimž nerozumíme, a proto se je snažíme nějak vyložit, interpretovat. Zdařilá interpretace by tak měla vyvrcholit tím, že původně nesrozumitelné formě porozumíme, případně ji učiníme srozumitelnou pro druhé.¹⁰⁵ Předmětem výkladu myšlenek může být i projevení myšlenek, které tento záměr nemá a chování, které samo o sobě není zaměřeno k vyjevení nějaké myšlenky. Při výkladu pak jde o to, rozeznat smysl výrazu, který se pro nás stal poznatelným.¹⁰⁶ „*Zejména každé praktické chování v sobě má – možná nevědomý, ale přece symptomatický – obsah, který pak plně vystupuje, když se jednání má reflexivně hodnotit a dále rozvíjet jako příznak, z něhož lze poznat charakter samé jednající osobnosti a její specifický způsob vidění a posuzování věcí.*“¹⁰⁷ K tomu je ale především potřeba znát okolnosti a děje, které jednání předcházely a následovaly, jinak by tento závěr byl nerealizovatelný. Vždy je totiž předmětem výkladu objektivní uplatnění něčeho myšleného, jež se stává poznatelným teprve v praktickém chování. A jestliže toto chování má být hodnoceno jako implicitní projev určitého způsobu vidění a myšlení, lze jej označit za smysluplnou formu objektivace ducha.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Srov. SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 14

¹⁰⁵ Srov. Tamtéž s. 14

¹⁰⁶ Srov. Tamtéž s. 95

¹⁰⁷ Tamtéž s.95-96

¹⁰⁸ Srov. Tamtéž s.96-97

Zásady výkladu: kánon hermeneutické autonomie objektu

Betti vykládá své pojetí hermeneutiky na osnově čtyř kánonů. Kánon autonomie předmětu, celkovosti, aktualizace porozumění a kánon adekvátnosti porozumění. Kánon pro nás v tomto případě bude znamenat pravidlo, kterým by se měl interpret řídit při výkladu kulturních artefaktů, smysluplných forem.¹⁰⁹

První kánon se týká zásady autonomie objektu. „*Zásada autonomie objektu říká, že každému textu je třeba rozumět co možná přesně tak, jak jej jeho autor mínil.*“¹¹⁰ Tímto je především míněno to, že se do interpretovaného textu nesmí vkládat žádné interpretovy názory. Dílo je autonomní a měli bychom ho brát tak, jak je.¹¹¹ „*Interpret musí podle toho při výkladu sám od sebe, od svých vlastních názorů odhlédnout, sám na sebe jakoby zapomenout a zjišťovat pouze, co chtěl autor říci sám.*“¹¹² Můžeme vůbec dosáhnout takového odosobnění? Můžeme se odpoutat od svých vlastních pocitů, konotací a asociací? Betti a jiní autoři si myslí, že tohoto stavu dosáhnout lze. Proces porozumění zahrnuje tři důležité momenty. Máme tu vykládaný text, interpreta usilujícího o porozumění a samozřejmě autora. Porozumění můžeme dosáhnout tak, že půjdeme opačnou cestou, než jakou vznikl text. Ten vznikl tak, že jej autor napsal proto, aby vyjádřil nějaký svůj duševní stav, pocit, myšlenky, náladu atd. Text je pak považován za konečný výsledek autorova úsilí. Interpret by tedy měl zvolit cestu opačnou, a to začít u textu, a poté z něj odvozovat náladu autora. Proto jsou ve zkoumání velice podstatná a cenná mimotextová zjištění o autorovi. Ta ulehčují a v některých případech dokonce umožňují interpretovu práci. Interpret se pomocí nich snaží co nejvíc přiblížit autorovu myšlení. Pokud toho dosáhne, obrátí se zpět k vykládanému textu a krok za krokem ho rekonstruuje.¹¹³

Jistě nás napadnou jisté pochybnosti ohledně této metody. Ať víme o autorovi sebevíc, nikdy nemůžeme mít jistotu, že námi zrekonstruovaný význam je ten pravý. Proto je třeba si uvědomit, že rekonstrukce autentického významu je vždy jen jistou teorií a pracuje s metodou redukce. Ta nám na rozdíl od metody dedukce nikdy neposkytuje

---

¹⁰⁹ Srov. SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 30-32

¹¹⁰ Tamtéž s. 32

¹¹¹ Srov. Tamtéž s. 32

¹¹² Tamtéž s. 32

¹¹³ Srov. Tamtéž s. 33-34

úplnou evidenci, nýbrž jen určitý stupeň pravděpodobnosti. Z tohoto důvodu můžeme určitý jev vysvětlit pomocí mnoha teorií, které mohou být stejně pravděpodobné, což platí i o výkladu a rekonstrukci textu.¹¹⁴ „*I taková rekonstrukce je vždy pouhou teorií a nepřekvapuje tedy, že neposkytuje, a z povahy věci ani poskytovat nemůže, naprostou evidenci.*“¹¹⁵ Zásadní však je, že v některých případech lze dosáhnout takové pravděpodobnosti, že daný výklad je považován za jistý. Stanislav Sousedík ve své knize „Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky“ pokládá otázku, jaká jsou kritéria, která určují stupeň pravděpodobnosti, a zda nejsou pouze subjektivní záležitostí. Podle mého názoru skutečně pokud se nenajde evidentní důkaz potvrzující pravdivost interpretace, tak se jedná o dohady a subjektivní posuzování věci. Za zmínku však stojí případ, kdy rekonstrukce byla tak dokonalá, že se téměř kryla s původním významem. A co víc? Byla potvrzena přímým důkazem. Jedná se o známý a často uváděný příklad filologa a badatele E. Lobela.

*„Lobel je známý tím, že některé jen fragmentárně dochované Sappfíny básně na základě svých velkých znalostí doby, jazyka i osobnosti básničky samotné doplnil tak, aby byly úplné. Když byly později objeveny originální texty, zjistilo se, že Lobelovo doplnění odpovídá téměř dokonale originálnímu znění.“*¹¹⁶

Jedině takovýmto způsobem je možná verifikace porozumění. Nutno uznat, že Lobelův výkon je brilantní, avšak jak často máme takovou možnost potvrzení? A především jak velká je pravděpodobnost, že se nám rekonstrukce významu takto povede?

V našem případě přenosu čajových obřadů se můžeme podívat na příklad, kdy ke kompletní rekonstrukci významu nedošlo i přesto, že tak byla původně zamýšlena. Jedná se o přenos ceremoniálu z Číny do Japonska. S největší pravděpodobností pronikl zvyk pití čaje do Japonska v 8. století prostřednictvím buddhistických kněží, kteří přicházeli z Číny do Japonska šířit buddhistické učení.¹¹⁷ Nejdříve se Japonci snažili o naprostou rekonstrukci významu tak, aby se přiblížili co nejvíce obřadu čínskému, avšak později došlo k tomu, že se jim do této interpretace a rekonstrukce začaly čím dál

---

¹¹⁴ Srov. SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 34-35

¹¹⁵ Tamtéž s. 35-36

¹¹⁶ Tamtéž s. 37

¹¹⁷ Srov. RICHARD, F.H.: *Čado: tajemství čajového obřadu*. Bratislava, CAD PRESS, 1994. s. 10

tím více dostávat subjektivní prvky. A to tak, že nakonec ve 13. století došlo v Japonsku k rozvinutí osobitého čajového rituálu. Rituály, které vznikly v Číně v 7-13. stol. byly uctívány i v Japonsku, kde postupem času „povyšily a přetvořily se do formálního principu krásy a vysokého umění.“¹¹⁸ Japonsko přestalo více imitovat Čínu a na základě znalostí a dovedností od ní převzatých vyvinulo svůj vlastní specifický rituál. Z hlediska hermeneutického pohledu tedy v konečném důsledku došlo k integraci cizího horizontu.

Z předchozího výkladu je patrné, že smysluplné formy mají určený význam, který je intersubjektivně dostupný a čtenář může buď spontánně nebo pomocí výkladu tomuto významu porozumět. Proto jsou zastánci rekonstruktivní hermeneutiky přesvědčeni, že lze dospět pomocí výkladu k obecně platnému a pravdivému poznání významu. Toto stanovisko se však neslučuje s již zmíněným pojetím integrativní hermeneutiky, které deklaruje, že člověk není nikdy schopen zbavit se své vlastní dějinnosti. Má v sobě zakódované jisté předsudky, a proto je jeho poznání a především rozumění relativní a vztažené k dějinnému okamžiku, v němž se uskutečňuje.¹¹⁹ „Předsudečnost člověka se v rámci integrativní hermeneutiky nepovažuje za nějaký nedostatek či prohřešek proti požadavku zjišťovat pravdu.“¹²⁰ Jak jsme si již řekli dříve, rozdíl je tedy v tom, že požadavek objektivní pravdy v integrativní hermeneutice, na rozdíl od té rekonstruktivní, nelze formulovat.

Kánon celkovosti

Druhý kánon se týká zásady celkovosti. Smysluplné formy jsou vždy začleněny do určitého kontextu a nikdy se nevyskytují izolovaně. Proto zásada celkovosti dbá na to, abychom patřičně vnímali všechny tyto souvislosti.¹²¹ „Vzájemné působení mezi částmi a celkem, tedy jejich koherence a syntéza, odpovídá potřebě našeho ducha – potřebě, která je společná autorovi i interpretovi.“¹²² S pojmem celku však podle Stanislava Sousedíka souvisí problém hermeneutického kruhu. Jak jsme si již ukázali u integrativní

---

¹¹⁸ HEISS – HEISS: *The Story of tea: a cultural history and drinking guide*. New York, TEN SPEED PRESS, 2007. s. 14

¹¹⁹ Srov. SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 42-43

¹²⁰ Tamtéž s. 42

¹²¹ Srov. SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 58

¹²² Tamtéž s. 104

hermeneutiky, jde o to, že k porozumění celku je potřeba porozumět jeho částem a naopak. To pochopitelně vede ke kruhovosti této definice. Jsme schopni něčemu rozumět jen pokud jsme tomu již předem porozuměli? Pokud by tomu tak bylo, interpret by tedy k textu, či k jinému kulturnímu aspektu, přistupoval vždy s jakýmsi „předchůdným“ rozuměním. Ale v čem toto rozumění spočívá a odkud se bere?¹²³ „R. Bultman zavedl pro toto předchůdné porozumění termín *Vorverständnis*, což se do češtiny překládá jako předporozumění.“¹²⁴ Toto předporozumění má pak základ v životním vztahu interpreta k textu, který má vykládat. Termín předporozumění je u Gadamera ztotožňován s předsudkem.¹²⁵

Kánon aktualizace porozumění

Třetí kánon zásady aktualizace porozumění se již netýká hermeneutického předmětu, nýbrž subjektu. Objekt jistě existoval ještě předtím, než jsme se jím začali zabývat a jistě něco vyjadřoval, ale nevyjadřoval to ještě pro nás. Teprve ve chvíli, kdy mu porozumíme, začne znamenat něco pro nás.¹²⁶ „*Proces porozumění můžeme tedy zřejmě chápat jako jistotu v nás probíhající aktualizaci smyslu – odtud název kánonu.*“¹²⁷ Interpretova subjektivita hraje tedy roli jak pro integrativní, tak pro rekonstruktivní hermeneutiku. Oba dva směry se shodují na tom, že úsilí zbavit se vlastní subjektivity je zcela nesmyslné. Zastánci rekonstruktivní hermeneutiky však na rozdíl od zastánců hermeneutiky integrativní tvrdí, že interpret, ač je za všech okolností subjektem konkrétním, má možnost odhalit pravý, jeho autorem zamýšlený, intersubjektivně dostupný význam hermeneutického objektu, který zkoumá.¹²⁸ Rekonstruktivní hermeneutika takto fungovat může, ale pouze za předpokladu, že toto pravidlo platí jen ve velmi malém počtu případů, jak jsme si ukázali u Lobela a jeho doplnění Sapfiných básní. Myslím si však, že ve většině případů se plnohodnotná rekonstrukce nepodaří.

---

¹²³ Srov. SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 64-65

¹²⁴ Tamtéž s. 65

¹²⁵ Srov. Tamtéž s.65-66

¹²⁶ Srov. Tamtéž s.69

¹²⁷ Tamtéž s. 69

¹²⁸ Srov. Tamtéž s. 71

Kánon adekvátnosti porozumění

Poslední Bettiho kánon se týká zásady adekvátnosti porozumění. „*Zásada adekvátnosti porozumění smyslu učí, že je ten který interpret schopen vystihnout smysl historického textu více nebo méně dokonale čili adekvátně, a stanoví podmínky, za nichž jej lze postihnout (v ideálním případě) zcela adekvátně.*“¹²⁹ V čem tkví ale rozdílnost interpretací? Proč textu nerozumí všichni interpreti stejně dokonale? Jde o subjektivní dispozice hermeneutického subjektu. Interpret by měl mít dobré jazykové a historické znalosti, měl by být obeznámen se sociálním původem, životopisem a individuálními zvláštnostmi autora, jehož dílem se zabývá. Ale vedle těchto osvojitelných znalostí by měl ještě disponovat příhodným osobním založením, které si osvojit nelze. Dokonalý interpret tedy musí být s autorem duchovně spřízněn a disponovat podobnými vlohami. To však nutně neznamená, že musí sdílet autorovy názory a myšlenky.¹³⁰

Kongenialita

Pokud nastane případ, kdy je hermeneutický objekt adekvátně uchopen, mluvíme o tzv. kongenialitě. Kongenialitou Betti míní soubor vlastností, které umožňují interpretovi porozumět studovanému objektu úplně, čili adekvátně. Jedná se nejen o interpretovy intelektuální kvality, které jsme si již popsali, ale také o vlastnosti mravní povahy.¹³¹ Postřehy a myšlenky, které vznikají na základě těchto vlastností, jsou pro interpreta velice užitečné, do rekonstruovaného významu však vstupovat nesmějí. Kongenialita tedy představuje jakýsi ideál, o který musí usilovat každý interpret i přesto, že ve většině případů nemá šanci jí dosáhnout.¹³² Kongeniality tedy nemůže dosáhnout každý, proto existují její určité stupně a z nich vyplývající rozdíly mezi interprety. Pokud bychom se podívali na tuto problematiku z hlediska hermeneutiky integrativní, zjistili bychom, že kongenialita zde nehraje žádnou roli, ba je dokonce zavádějící. Je tomu tak proto, že zdrojem porozumění u integrativní hermeneutiky není větší či menší stupeň kongeniality, ale „bytí ve světě“ a s ním související dějinnost a časovost člověka, o které již byla řeč.¹³³

---

¹²⁹ SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. s. 82

¹³⁰ Srov. Tamtéž s. 83

¹³¹ Srov. Tamtéž s. 84-85

¹³² Srov. Tamtéž s. 87

¹³³ Srov. Tamtéž s. 88

2.1.2.2.2 E. D. Hirsch

Posledním, pro nás důležitým zástupcem rekonstruktivní hermeneutiky, je E. D. Hirsch. Jedná se o amerického pedagoga literární kritiky, jehož myšlení bylo ovlivněno především německou hermeneutikou a fenomenologií, zvláště pak díly již zmíněného F. Schleiermachersa a W. Diltheye. Hlavním cílem jeho učení je dosažení zdroje významu textu skrze rekonstrukci autorské intence. „*Je přirozené mluvit ne o tom, co říká text, ale co má na mysli autor.*“¹³⁴ Podobně jako Emilio Betti, stanovil E. D. Hirsch 4 podmínky, které by měla splňovat dobrá interpretace, a o kterých bude řeč dále.

Interpretace versus kritika

Než ale přistoupíme k podmínkám dobré interpretace, jež stanovil Hirsch, musíme si objasnit, jaký je rozdíl mezi interpretací a kritikou. A to především proto, že v době, kdy Hirsch psal své první práce, nebyly tyto dva termíny od sebe vůbec odlišovány. Teprve Hirsch stanovil, že je nutné určovat rozdíl mezi interpretací a kritikou, a to tak, že kritika na rozdíl od interpretace v sobě zahrnuje a nese kvalitativní hodnocení. Představuje umístění textového významu do kontextu doby. Význam pak může být explicitní a implicitní. „*Explicitní významy textu mohou obvykle být vysvětleny uspokojivě pro většinu čtenářů; problémy ale vznikají při stanovení neexplicitního neboli nevyřčeného významu*“¹³⁵ Z toho vyplývá, že ne vždy je celkový význam explicitně vyjádřen v díle.

Význam versus smysl

Stejně tak, jako je důležité rozlišování interpretace a kritiky, tak je důležité rozlišování významu od smyslu. Význam díla se dotýká intence („*uvědomění*“¹³⁶) autora a je stálý a neměnný, kdežto smysl díla se musí k něčemu vztahovat a proměňuje se společně s časem. Cílem výkladu je „*důkaz, že autorův význam v té podobě, jak je reprezentován*

---

¹³⁴ HIRSH, E.-D.: *Objektivní interpretace*. Aluze, č. 2, Roč. VII (2003). s. 164

¹³⁵ Tamtéž s. 152

¹³⁶ Vztah mezi aktem uvědomění a jeho objektem nazývá Husserl „intencí“ a používá tohoto pojmu v jeho tradičním filosofickém smyslu, který je daleko širší než „záměr“ a je zhruba ekvivalentní „uvědomění“. Hirsch tohoto slova užívá v tomto smyslu. (HIRSH, E.-D.: *Objektivní interpretace*. Aluze, č. 2, Roč. VII (2003). s. 151-152)

*textem, je neměnný a že je reprodukovatelný.*¹³⁷ V návaznosti na předchozí rozdělení je tedy interpretace spojená s významem a kritika se smyslem. Proto se při kulturním přenosu nejdříve snažíme dosáhnout a dodržet intenci autora, respektovat význam díla, ale později se dostaneme do fáze, kdy rekonstruujeme jeho smysl, který se promění díky našim dispozicím a době ve které žijeme, ve zcela odlišný celek, než kterým byl na začátku. K tomu Hirsch dodává: „*Dříve než mohu posoudit, jak změněná tradice posunula smysl textu, musím porozumět jeho významu.*“¹³⁸

Kritéria dobré interpretace

Nyní přistoupíme k podmínkám, které nám slouží ke zjištění pravděpodobnosti, čili ke zjištění dobré interpretace. Obecně je interpretace podle Hirsche dobrá, jestliže se zaměřuje na text samotný a zároveň pohlíží na dobu, ve které vznikl. Tuto tezi můžeme blíže rozvést pomocí čtyř kritérií. Jedná se o kritérium legitimity, korespondence, žánrové příslušnosti a koherence.¹³⁹

Kritérium legitimity zajišťuje, že čtení je přípustné v rámci obecných norem systému lingvistických možností (*langue*), ve kterých byl text vytvořen. Druhým kritériem je kritérium korespondence, které stanovuje, že čtení musí vysvětlovat každou lingvistickou součást textu. Jakmile by některé složky ignorovalo nebo nevysvětlovalo, jednalo by se o čtení nepravděpodobné. Třetí kritérium žánrové příslušnosti mluví samo za sebe. Text musí být vysvětlován v rámci svého žánru. Čtvrté, nejdůležitější kritérium, je kritérium přijatelnosti neboli koherence. Toto kritérium je nejdůležitější z toho důvodu, že kdybychom brali v úvahu jen předchozí tři, dovolovalo by nám to čtení několikeré a text by se stal problematickým. Proto nakonec z různých alternativ vybereme tu, která nejvíce odpovídá kritériu koherence. Toto kritérium je nejdůležitější i za předpokladu, že by text problematický nebyl, jelikož význam je zřejmý v momentě, kdy dává smysl.¹⁴⁰ Existuje však i varianta, kdy nemůžeme jednoznačně posoudit, která varianta čtení je ta pravá. Jelikož je koherence závislá na odhadu kontextu, neexistuje

---

¹³⁷ HIRSH, E.-D.: *Objektivní interpretace*. Aluze, č. 2, Roč. VII (2003). s. 151

¹³⁸ HIRSH, E.-D.: *Objektivní interpretace*. Aluze, č. 2, Roč. VII (2003). s. 151

¹³⁹ Srov. HIRSH, E.-D.: *Objektivní interpretace*. Aluze, č. 2, Roč. VII (2003). s. 160

¹⁴⁰ HIRSH, E.-D.: *Objektivní interpretace*. Aluze, č. 2, Roč. VII (2003). s. 160

měřítka, kterým by se dala rozsoudit odlišná koherentní čtení. *“Musí se zjistit, že kontext na který se odvoláváme, je nejpravděpodobnější.”*¹⁴¹

Cíl interpretace

Hirsch zastává názor, že interpretovým cílem je „vytyčit autorův horizont a pečlivě vyloučit vlastní nahodilé asociace.“¹⁴² Měla by tedy vzniknout interpretace, která maximálně specifikuje autorův horizont. Aby tomu tak mohlo být, musí se interpret seznámit s typickými významy autorova mentálního a zkušenostního světa.¹⁴³ „Interpretovým úkolem je rekonstruovat vymezený skutečný význam, a ne pouhý systém možností. Kdyby text skutečně reprezentoval systém možností, interpretace by byla nemožná, protože žádné skutečné čtení by nemohlo odpovídat pouhému systému možností.“¹⁴⁴ Jak ale zjistíme, že jsme skutečně odhalili správný význam textu? Pravděpodobně nezjistíme. Podobně jako u Bettiho hraje roli kongenialita, tak Hirsch poukazuje na fakt, že některé interpretační pokusy jsou pravděpodobnější než jiné. Proto se v hermeneutice termínem verifikace rozumí proces zjišťování relativní pravděpodobnosti.¹⁴⁵

2.1.2.2.3 Problémy rekonstruktivní hermeneutiky

Nejzásadnějším problémem rekonstruktivní hermeneutiky je problém intersubjektivit. Rekonstruktivní hermeneutika nám sice říká, že intersubjektivitě u výkladu dosáhnout lze, ale jak se máme vypořádat s oběma složkami – jak subjektivní tak objektivní? Interpret by se tedy měl oprostít od své subjektivitě a rekonstruovat záměr autora. Jak nám říká Hirsch: *„Je přirozené mluvit ne o tom, co říká text, ale co má na mysli autor, a toto přirozenější vyjádření je přesnější“*.¹⁴⁶ Ale co se stane v případě, kdy toto zjistit nemůžeme? Ve většině případů je autor již dávno mrtvý a dohledávání jeho záměru je jen čistým odhadováním. A co je ještě důležitější? Leckdy ani autor sám neví na co myslel při komponování svého díla. Jak bychom se tedy mohli opovážit to odhadovat my?

---

¹⁴¹ HIRSH, E.-D.: *Objektivní interpretace*. Aluze, č. 2, Roč. VII (2003). s. 161

¹⁴² HIRSH, E.-D.: *Objektivní interpretace*. Aluze, č. 2, Roč. VII (2003). s. 153

¹⁴³ Srov. Tamtéž s. 154

¹⁴⁴ Tamtéž s. 158

¹⁴⁵ Srov. Tamtéž s. 160

¹⁴⁶ Tamtéž s. 164

Další problém vychází v podstatě z prvního a týká se tentokrát složky subjektivní. Jakmile rekonstruktivní hermeneutika zjistila, že úplné objektivitu dosáhnout nelze, přišla s návrhem kongeniality, u Hirsche kánónem koherence. Celou dobu se máme soustředit na co nejobektivnější výklad, ale v konečném důsledku, když máme vybrat, který výklad je nepravděpodobnější, se uchýlíme opět k subjektivitě. Kdo určí, že jeden výklad je pravděpodobnější než jiný? Záleží pravděpodobně na dostupných informacích a argumentech, ale jak jsme si již ukázali, ve finále hraje subjektivita svou úlohu, i přesto, že jsme se ji snažili celou dobu eliminovat.

ZÁVĚR

V této práci jsme si ukázali, jak je složité metodicky vysvětlit jakýkoli kulturní přenos hermeneutického objektu. Na příkladu přenosu čajového obřadu a jeho proměn jsme si objasnili, že integrativní a rekonstruktivní hermeneutika jsou sice dva od sebe oddělené celky, ale nemohou pracovat samostatně. Jak integrativní, tak rekonstruktivní hermeneutika mají mezery, které jedna bez druhé nedokáže překlenout.

To, co jsme se snažili dokázat je, že kulturní přenos lze vysvětlit pouze na základě obou těchto metod. A to tak, že nejdříve proběhne rekonstrukce významu, ale nakonec dojde k integraci. Nejdříve se snažíme pevně držet mantinelů a hranic. Snažíme se o co největší objektivitu, jelikož bez ní bychom dílo nemohli správně uchopit. Tím, že zjišťujeme všechny dostupné informace o díle a zkoušíme mu komplexně porozumět, tím si dílo zvnitřňujeme a přesouváme postupně do našeho horizontu. Rozumějme tomu tedy tak, že ve chvíli, kdy předstoupíme před novou věc, snažíme se ji co nejvíce vstřebat, aniž bychom ji ovlivňovali. Ale jakmile se dostaneme do momentu, kdy jsme schopni věc uchopit jistým způsobem, začnou nám s ní konotovat vlastní asociace. Protože věc (kulturní prvek), který byl důležitý všeobecně, se v daný moment stane důležitým pro nás.

Tuto teorii můžeme dokázat opět malým náhledem do naší problematiky. Jak jsme si již několikrát řekli, čaj se dostal z Číny do Japonska v 8. století. Nejdříve se Japonci snažili o naprostou rekonstrukci, jelikož neměli dostatečné znalosti a zkušenosti ani s jeho pěstováním, ani s jeho přípravou. Rekonstrukce byla tedy jediná možnost, jak tento zvyk přesunout do jejich vlastního prostředí. Postupem času ale získali na znalostech a na národním sebevědomí a čínský čajový ceremoniál vykrytalizoval díky integraci v něco zcela originálního, japonského. Stalo se tomu tak ve 13. století. Japonsko přestalo imitovat Čínu a rozvinulo vlastní čajový rituál. Podobně tomu bylo i v Koreji, kde k integraci došlo o trochu později, a to v 15. století. V každém případě to dokazuje, že jakákoli snaha o naprostou rekonstrukci významu je marná. Stejně tak by bylo bezvýznamné spoléhat se čistě na principy hermeneutiky integrativní, jelikož jsme si již ukázali, že také nejsou bezchybné.

Navrhuji tedy, aby se tyto metodické celky nebraly jako celky oddělené, ale vzájemně spolu úzce související. Pravděpodobně nemůžeme striktně určit metodu, jež by fungovala bez výjimky, a dle které by se všechny kulturní přenosy a interpretace řídily. Proto jsme ani jednu z metod zcela nezamítli, nebo čistě nevyzdvihli. To udělat nelze. Kdyby nějakou z těchto metod šlo zamítnout, jistě by nezůstávala dále ve filosofickém komplexu, jakožto obecně platná metoda, ale byla by zamítnuta. Proto tato práce slouží především jako polemika a zamyšlení nad platností nejen integrativní a rekonstruktivní hermeneutiky, ale především jako zamyšlení nad významem kulturního přenosu jako takového.

Použitá literatura:

BROTHER ANTHONY of TAIZÉ – HONG KYEONG HEE: *The Korean Way of Tea*. Korea, SEOUL SELECTION, 2007. ISBN: 978-89-91913-17-2

BROTHER ANTHONY of TAIZÉ, HONG KYEONG-HEE, STEVEN D. OWYOUNG: *Korean Tea Classics, by Hanjae Yi Mok and the Venerable Cho-ui*. Korea, SEOUL SELECTION, 2010. ISBN: 978-89-91913-66-0 03600

CHOW, K., KRAMEROVÁ, I.: *Všechny čaje Číny*. Praha, DHARMAGAIA, 1998. ISBN: 80-85905-54-X

GADAMER, H.-G.: *Pravda a metoda I. Nárýs filosofické hermeneutiky*. Praha, TRIÁDA, 2010. ISBN: 978-80-87256-04-6

HEISS – HEISS: *The Story of tea: a cultural history and drinking guide*. New York, TEN SPEED PRESS, 2007. ISBN-13: 978-1-58008-745-2

HIRSH, E.-D.: *Objektivní interpretace*. Aluze, č. 2, Roč. VII (2003). s. 150–165)

HROCH, J.: *Filozofická hermeneutika v dějinách a současnosti*. Brno, GEORGETOWN, 1998. ISBN: 80-902197-6-4

KAKUZO, O.: *The Book of Tea*. London and New York, G. P. PUTNAM'S SONS, 1906.

SCHLEIERMACHER, F.: *Hermeneutics and other Criticism*. United States of America, CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 1998. ISBN: 0-521-59848-6

SEN, S.: *Cesta čaje, mysl čaje*. Praha, PRAGMA, 1979. ISBN: 80-7205-170-9

SHITAO: *Malířské rozpravy Mnicha Okurky*. Praha, AGITE/FRA, 2007. ISBN: 80-86603-32-6

SOUSEDÍK, S – BETTI, E.: *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha, TRITON, 2008. ISBN: 978-80-7387-239-7

SZONDI, P.: *Úvod do literární hermeneutiky*. Brno, HOST, 2003. ISBN: 80-7294-094-5

THOMOVI: *Příběh čaje*. Praha, ARGO, 2002. ISBN:80-7203-447-2

VALTER, K.: *Vše o čaji pro čajomily*. Praha, GRANIT, 2001. ISBN: 80-7296-013-X

ZIMA, P.V.: *Literární estetika*. Olomouc, VOTOBIA, 1998. ISBN: 80-7198-329-2